

valkhofnieuws

20e jaargang 1998 nr. 3

Valkhofvereniging sinds 1978

Colofon Valkhofnieuws

Valkhofnieuws: Verschijnt 4x per jaar en is een uitgave van de Valkhofvereniging.
ISSN-nr.: 1382-3760

Redactieadres: Valkhofnieuws
Postbus 1390
6501 BJ NIJMEGEN

Redactieleden: H. Schoonwater
A. Janssen
P. Hoos
M. Vollebregt (hfd. red.)

Artikelen: Aanleveren -indien mogelijk- op diskette (WP 5.1)
De redactie kan artikelen inkorten of niet plaatsen.

Valkhofvereniging

Lidmaatschap: Postbus 1390 6501 BJ NIJMEGEN

Contributies: f 25,- per kalenderjaar
Postbank 44.38.363 t.n.v.
Valkhofvereniging Nijmegen.

Valkhofkapel: Conservator: drs. E.F.M. Boshouwers
Groenewoudseweg 49
6524 TP NIJMEGEN
Tel.: 024 - 3232587

NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG WORDEN VERMENIGVULDIGD EN/OF OPENBAAR GEMAAKT
WORDEN D.M.V. DRUK, FOTOKOPIE, MICROFILM OF OP WELKE WIJZE DAN OOK,
ZONDER VOORAFGAANDE TOESTEMMING VAN HET BESTUUR VAN DE VALKHOFVERENIGING.

VOORWOORD BIJ VALKHOFNIEUWS 1998 - 3

Door Maurice Vollebregt

Er breken wederom spannende tijden aan voor onze Valkhofvereniging. Het nieuwe college van Burgemeester en Wethouders heeft een ontwerp-raadsvoorstel geformuleerd, dat voortvloeit uit het juryrapport en het rapport van de begeleidingscommissie. Beide rapporten komen op hun beurt voort uit het raadsbesluit van 12 juni 1996.

Het recente ontwerp-raadsvoorstel wordt in een gecombineerde commissievergadering op 11 november besproken en op 18 november in de gemeenteraad behandeld. De letterlijke tekst van het raadsvoorstel, met commentaar van Fer Boshouwers, kunt U elders in dit nummer lezen. Een interessante passage uit het gemeentelijke voorstel willen wij U niet onthouden:

" In het kernaccoord (*college-accoord B&W - MV*) is helder verwoord wat de opvattingen van ons College zijn over het Valkhof. Dat neemt niet weg dat de nu voorliggende particuliere initiatieven een zorgvuldige toets behoeven. Voor die toets vormt uw raadsbesluit van 12 juni 1996 de grondslag. Ons College kan niet anders dan concluderen dat dit besluit gerespecteerd is in de huidige stand van zaken van planontwikkeling. Nu eenvoudig een punt zetten achter de grote inspanningen zou bestuurlijk niet correct zijn. Met de initiatiefnemers zullen in ieder geval afspraken gemaakt moeten worden over de ontwikkelingsrechten. " Met andere woorden: het college van B&W is zich terecht (zeer) bewust van continuïteit en betrouwbaarheid van bestuur. Een raadsbesluit dat door de vorige gemeenteraad genomen is, dient uitgevoerd te worden; feitelijk ongeacht de mening van de huidige gemeenteraad.

Het bestuur van de Valkhofvereniging zal - mede gezien vanuit deze insteek - het gehele proces blijven volgen en daar waar nodig participeren. Natuurlijk gebeurt er binnen de Valkhofvereniging veel meer! In de St.Nicolaaskapel worden op korte termijn (vanaf 14 november) twee exposities georganiseerd; elders in dit blad leest U er meer over. De vloerverwarming zorgt er voor dat U als bezoeker geen koude voeten hoeft te krijgen - ook niet bij een bezoek aan onze prachtige kerstgroep in december!
Rest mij nog om U ook deze keer veel leesgenoegen toe te wensen!

In het volgende nummer: de herbouw van de Dresdner Frauen-kerche, verslag van onze najaarsexcursie en waarschijnlijk meer over de gemeentelijke besluitvorming rond het Valkhof.

HERBOUWPLANNEN WEER ACTUEEL

Door Fer Boshouwers

- In het onderhavige artikel zal ik veelvuldig de letterlijke tekst van het ontwerpadvies volgen, zoals deze mij heeft bereikt.
- Voor de helderheid vermeld ik dat de Wethouders Migo en Thielen de portefeuillehouders zijn in dit onderwerp.

Op 7 september j.l. heeft het college van B & W een ontwerp raadsvoorstel geformuleerd, dat in een gecombineerde commissievergadering op 11 november a.s. zal worden besproken ter voorbereiding van de behandeling in de gemeenteraad op 18 november. De plannen zijn een voortvloeisel van het raadsbesluit van 12 juni 1996 en bieden nieuwe inzichten in de ruimtelijke mogelijkheden van het Valkhof en omgeving, aldus de korte omschrijving in het ontwerp raadsvoorstel.

Er wordt voorgesteld om te besluiten als volgt:

1. Geen definitief voorstel aan de raad voor te leggen.
2. Over te gaan tot een brede discussie over de in het ontwerpvoorstel geschetste mogelijkheden met betrekking tot het vervolgtraject.
3. Hiertoe een gemeenschappelijk bijeenkomst te organiseren van de commissies Economische en Regionale Zaken en Ruimtelijke Ordening en Cultuur.
4. Deze bijeenkomst te beleggen in september 1998. *(wordt 11 november - FB)*
5. Ruime bekendheid te geven aan deze bijeenkomst en alle maatschappelijke groeperingen en individuele burgers in staat te stellen hun mening in deze bijeenkomst kenbaar te maken.
6. Daarna een definitief voorstel aan de raad voor te leggen in de vergadering van 18 november 1998.

Tot zover het ontwerpvoorstel.

Dan volgt de opsomming van een negental nadere gezichtspunten op de plannen, zoals zij zijn ontwikkeld vanaf de raadsvergadering van juni 1996 tot aan een mogelijk finaal raadsoordeel in 1999, wederom in de vorm van een voorstel.

1. Kennis te nemen van het juryrapport "Herbouw het Valkhof, het verleden voorbij" en van de rapportage van de Begeleidingscommissie Valkhofproject. *(zie voor de inhoud daarvan nummer 1/1998 van het Valkhofnieuws - FB)*.
2. Vast te stellen dat de studies van de architecten nieuwe inzichten vinden in de ruimtelijke potenties van het Valkhof en zijn omgeving.
3. Vast te stellen dat in deze studies de voorwaarden uit het Raadsbesluit van 12 juni 1996 voldoende gerespecteerd zijn.
4. De voorstellen te laten uitwerken en niet nu reeds een finaal oordeel uit te spreken.

5. De gemeente gezien het grote stedelijk belang in het vervolgtraject actiever te laten participeren.
6. Voor de kosten van het gemeentelijk aandeel in dit project EFROsubsidie aan te vragen via de Stichting Eurowerk.
7. Kennis te nemen van het feit dat voor het vervolgtraject meerdere scenario's denkbaar zijn.
8. Na discussie met alle geïnteresseerde maatschappelijke groeperingen en individuele burgers een voorkeur te bepalen voor de inrichting van het vervolgtraject.
9. In de tweede helft van 1999 een finaal raadsvoorstel uit te spreken over de dan voorliggende plannen.

1. Inleiding

Hierin wordt gewezen op de hernieuwde initiatieven van de Valkhofvereniging om tezamen met de Nijmeegse projectontwikkelaar ICE B.V. de historische Valkhofheuvel wederom invulling te geven. Daarnaast wordt gesproken over het aantreden van de nieuwe raad en het Kernakkoord dat door de coalitiepartijen is geformuleerd, en de oorzaken, die aan de vertraging *(over het zomerreces van 1998 heen - FB)* ten grondslag liggen.

Dan volgt hieronder de letterlijke tekst:

"1.1. Doelstelling en beoogd effect

De randvoorwaarden voor de Valkhofplannen zijn neergelegd in de nota Herbouw Valkhofburcht. Bovendien heeft uw raad bij de besluitvorming een tweetal moties en amendementen geformuleerd. *(Het waren er meer: o.a. dat ook de Barbarossaruïne permanent in beheer zou worden ondergebracht bij de Valkhofvereniging, zoals reeds het geval was en is met de St. Nicolaasakapel - FB)*

Kort samengevat gaat het om de volgende aspecten:

- wettelijke procedures, pas te starten na presentatie van een V.O. *(voortopig ontwerp - FB)*
- groene karakter van de locatie
- publieke toegankelijkheid en voetgangersrelaties naar omgeving
- inpasbaarheid qua maat en schaal
- parkeerbehoefte
- stabiliteit heuvel
- milieuhygiënische bodemkwaliteit
- communicatie
- budgettaire neutraliteit
- begeleidingscommissie
- eigendom grond bij gemeente
- voldoende financiële draagkracht partijen

Het volledige raadsvoorstel en besluit uit juni 1996 zijn bij dit voorstel gevoegd.

2. Argumenten

2.1. Algemeen

Na juni 1996 is een intensief voorbereidingstraject doorlopen door de Valkhofvereniging en ICE (= *Ontwikkelaar - FB*). Tijdens dat traject is in een à twee maandelijks overleg gevoerd met een klein ambtelijk werkteam. Bovendien is het proces begeleid door een onafhankelijke Begeleidings Commissie (BC) onder voorzitterschap van wethouder R. Migo. De BC bestaat uit landelijk bekende personen van verschillende disciplines. De BC heeft zich op 26 november 1997 gepresenteerd tijdens een gemeenschappelijke raadscommissiebijeenkomst. De BC is tijdens het voorbereidingstraject vijf maal bijeen geweest (*met inbegrip van de heren Boshouwers namens de valkhofvereniging en Lubbers namens ICE, als adviserende leden - FB*).

Tevens is een Architectuur Kwaliteits Groep (AKG) ingesteld onder voorzitterschap van stadsarchitect Hoeke. De AKG is nauw betrokken geweest bij de architectenkeuze en is ook aanwezig geweest bij de presentaties van de visies door de architecten. De AKG zal bij de mogelijke verdere planuitwerking de Welstandscommissie adviseren.

2.2. Architectenkeuze

Door de AKG is in overleg met de Valkhofvereniging en ICE een lijst gecomponeerd van circa tien architecten die voor de opdracht in aanmerking zouden komen. Deze personen zijn geïnformeerd over de plannen en hun is gevraagd belangstelling te laten blijken. Tevens is in december 1996 geadverteerd in *Cobouw* (*vakblad voor architecten en aannemers - FB*) en het Europese publicatie magazine. Dit heeft tot reacties geleid van een uitgelezen gezelschap van ervaren architecten. Door de AKG en opdrachtgever (*Valkhofvereniging en ICE - FB*) heeft dit tot een uiteindelijke selectie geleid van een drietal architectenkoppels, te weten :

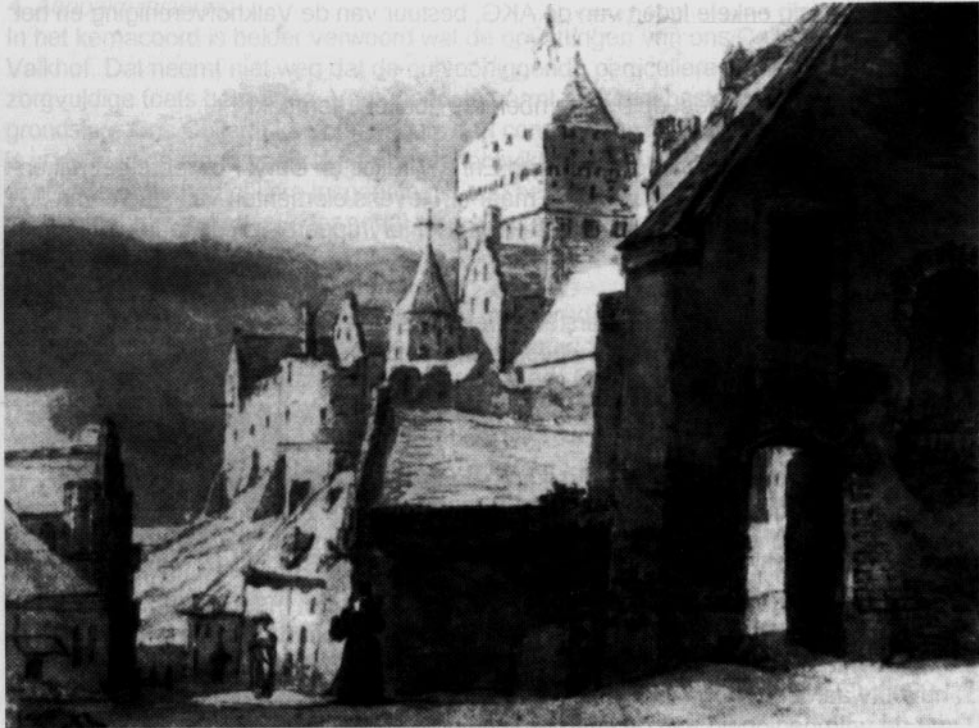
- Enric Miralles en Daryl Fowler
- Jo Coenen en Aurellio Galfetti
- S. Umberto Barbieri en Giorgio Grassi

Op 15 mei 1997 is de keuze bekend gemaakt.

2.3. Opdracht

Begin augustus 1997 zijn de opdrachten verstrekt en hebben de architecten verkenningen gepleegd. Eind augustus is in Nijmegen een workshop georganiseerd waarbij alle architecten vertegenwoordigd waren om gezamenlijk over de opdracht te discussiëren. In september is men met het ontwerpen aan de slag gegaan. Medio november 1997 is het huiswerk ingeleverd.

Voor de selectie van de keuze van het favoriete ontwerp was inmiddels een jury geformeerd onder voorzitterschap van U. Hylkema. De architecten hebben hun studies gepresenteerd in twee dagdelen; behalve de jury waren als toehoorders

b. Gezamenlijk opstellen van het complex...
c. Gezamenlijk opstellen van het complex...
Op College w...
Valkhof...
ontwikkeling...
Tevens...
parten...
tusschen...
grenzen.

Ons College wil thans geen standpunt innemen, maar stelt voor om de...
'Valckhof te Nimmegen' (gezien vanuit Benedenstad). Gewassen pentekening van onbekende meester uit circa 1655.

tevens aanwezig enkele leden van de AKG, bestuur van de Valkhofvereniging en het ambtelijk werkteam.

De jury heeft haar oordeel op 9 december 1997 bekendgemaakt.

De voorkeur gaat uit om het ontwerp van Enric Miralles en Daryl Fowler te gebruiken als basis voor verdere planuitwerking, maar om tevens elementen van studie van Jo Coenen/Aurello Galfetti daarbij te betrekken. Het juryrapport is bij dit raadsvoorstel gevoegd.

De Begeleidings Commissie ondersteunt het oordeel van de jury. Ook deze rapportage is bijgevoegd (*in de eindbespreking is nog afgesproken dat de zogenaamde vicariswoning + nog enige andere elementen ook in het plan zouden worden opgenomen en de echte winnaars ook het leading team zou zijn - FB*).

Ons College wil in de richting van Valkhofvereniging en ICE B.V. waardering uitspreken over de zorgvuldige wijze waarop men te werk is gegaan. Het overleg met gemeente en overige direct betrokken partijen heeft op constructieve manier plaats gevonden.

Een concreet gedetailleerd planontwerp ligt nog niet op tafel maar de keuze van de jury slaat een richting in van planuitwerking die respect heeft voor de randvoorwaarden die u in juni 1996 heeft uitgesproken. Een volledige toets van de randvoorwaarden is nog niet mogelijk. Toch een korte beschouwing.

Door de vrijmoedigheid van de interpretatie van de opdracht leiden de voorstellen van Miralles/Fowler en van Coenen/Calfetti tot verrassende inzichten over de ontwikkelingspotenties van het Valkhof en omgeving. Het groene karakter blijft gehandhaafd evenals de publieke toegankelijkheid. Aan de inpassing in de bestaande stedelijke structuur is veel aandacht besteed. Ook zonder volledige herbouw van de burcht blijken de plannen in staat te zijn de plek een bovenlokale dimensie en uitstraling te geven die op attractieve wijze de verblijfskwaliteit van dit deel van de stad verhoogt. Tevens lijken hier hierdoor waarborgen aanwezig voor een succesvolle commerciële exploitatie van het complex.

Ons College is overtuigd dat de studies van de architecten een goede basis vormen voor voortzetting van het debat met de Rijksdiensten voor Monumenten Zorg en Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Inmiddels heeft ICE B.V. voor het vervolgtraject een samenwerkingsverband gevormd met een Nederlandse, internationaal opererende grote projectontwikkelaar. Tevens zijn meerjaren afspraken gemaakt met drie beoogde exploitanten. Alle partijen zijn grote, merendeels beursgenoteerde bedrijven met een solvabiliteit die ruimschoots voldoende is om de ontwikkeling en continuïteit van de exploitatie te garanderen.

4. Aanpak/uitvoering

In het kernacoord is helder verwoord wat de opvattingen van ons College zijn over het Valkhof. Dat neemt niet weg dat de nu voorliggende particuliere initiatieven een zorgvuldige toets behoeven. Voor die toets vormt uw raadsbesluit van 12 juni 1996 de grondslag. Ons College kan niet anders dan concluderen dat dit besluit gerespecteerd is in de huidige stand van zaken van planontwikkeling. Nu eenvoudig een punt zetten achter de grote particuliere inspanningen zou bestuurlijk niet correct zijn. Met initiatiefnemers zullen in ieder geval afspraken gemaakt moeten worden over de ontwikkelingsrechten.

- De gepresenteerde plannen die een veel bredere dimensie en impact hebben dan het oorspronkelijke streven van herbouw van de burcht, lijken zeer interessante kansen te bieden voor de stad. Ons College zou deze kansen graag willen verkennen en is daarom van mening dat de gemeente daarbij een actieve rol zou moeten spelen die verder gaat dan het volgen van het proces via een Begeleidingscommissie. Bij het vervolgtraject zijn verschillende scenario's denkbaar.
- a. Opstellen van een structuurplan zoals bedoeld in de WRO (*wet op de ruimtelijke ordening - FB*). Dit wordt geadviseerd in het juryrapport. Het is een logisch en begrijpelijk advies. Het is echter ook een ingewikkeld, kostbaar middel dat geheel door de gemeente ontwikkeld moet worden. Ook na raadsvaststelling kan een langdurige bezwarenprocedure volgen. Het structuurplan voor een gelokaliseerde, relatief weinig omvangrijke invulling is dan ook in Nederland geen populair middel.
- b. Gezamenlijk ontwikkelen van een bouwplan. Het opstellen van een bouwplan is de typische taak van een projectontwikkelaar en een gemeente moet de momenten om in zo'n proces te participeren zorgvuldig kiezen. Bij Mariënborg is zo'n keuze gemaakt, bij het Valkhof ligt dat veel minder voor de hand. Bovendien kan het erg geforceerd zijn om nu, na de nogal verrassende architectenstudies direct over te gaan tot het opstellen van een VO (= *voorlopig ontwerp - FB*).
- c. Gezamenlijk opstellen van een Masterplan.
Zo'n aanpak spreekt ons College meer aan. In studies voor het Valkhofgebied, de plannen voor de kabeltram, revitaliseren van het park (c.q. parken), herontwikkelen van het cultureel centrum de Lindenberg en ontwikkelen van het St. Josephhof zouden in één Masterplan gevat kunnen worden. Voor het gezamenlijk opstellen van een Masterplan kan de gemeente een convenant opstellen met de projectontwikkelaars. Over de uitwerking en realisatie van de onderdelen kunnen in het vervolg van het traject nadere keuzes bepaald worden.

Ons College wil thans geen standpunt innemen, maar stelt voor om, gezien de grote maatschappelijke betrokkenheid bij het proces, tot een brede discussie over de geschetste mogelijkheden over te gaan. Teneinde het proces van besluitvorming nog

voor het einde van het jaar afgerond te hebben, lijkt een openbare behandeling ion de gezamenlijke commissies van Economische en regionale zaken en Ruimtelijke Ordening en Cultuur, te houden in september (= zie *inleiding - FB*), het meest adequaat. Tijdens deze behandeling zullen ook alle maatschappelijke groeperingen en individuele burgers in staat worden gesteld om hun mening kenbaar te maken.

4.1. *Communicatie*

Zoals gezegd is tot nu toe met direct betrokkenen goed gecommuniceerd. Op gezette tijden zijn ook tussenstappen bekend gemaakt. De BC is ook nauw betrokken geweest bij het proces. In het vervolgtraject zal deze aanpak geïntensiveerd worden door meer partijen bij het proces te betrekken, zoals bijvoorbeeld het Platform Behoud Valkhofpark.

5. *Kosten, baten en dekking*

Het project is voor de gemeente tot nu toe budgettair neutraal. De kosten zijn onderdeel van een grondexploitatie. De kosten zullen via grondtransactie dan wel via een exploitatie overeenkomst met de ontwikkelaar verrekend worden. De Stichting Eurowerk heeft inmiddels kennis genomen van de plannen en is onder indruk van de economische mogelijkheden. Men is daarom bereid om EFRO (*Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling - FB*) subsidie ter beschikking te stellen indien de gemeente een verzoek indient om de kosten van actiever participeren in een vervolgtraject te financieren. Dat betekent dus dat als de gemeente afspraken maakt met de projectontwikkelaar over cofinanciering er geen extra middelen behoeven te worden vrijgemaakt. Ook de EFRO subsidie zal in de grondexploitatie worden ondergebracht. Tot dat moment is kostendekking gewaarborgd doordat de ontwikkelaar een bankgarantie heeft afgegeven van f 50.000,-.

6. *Standpunt commissie*

Wordt behandeld in commissie (11 november 1998 - FB).

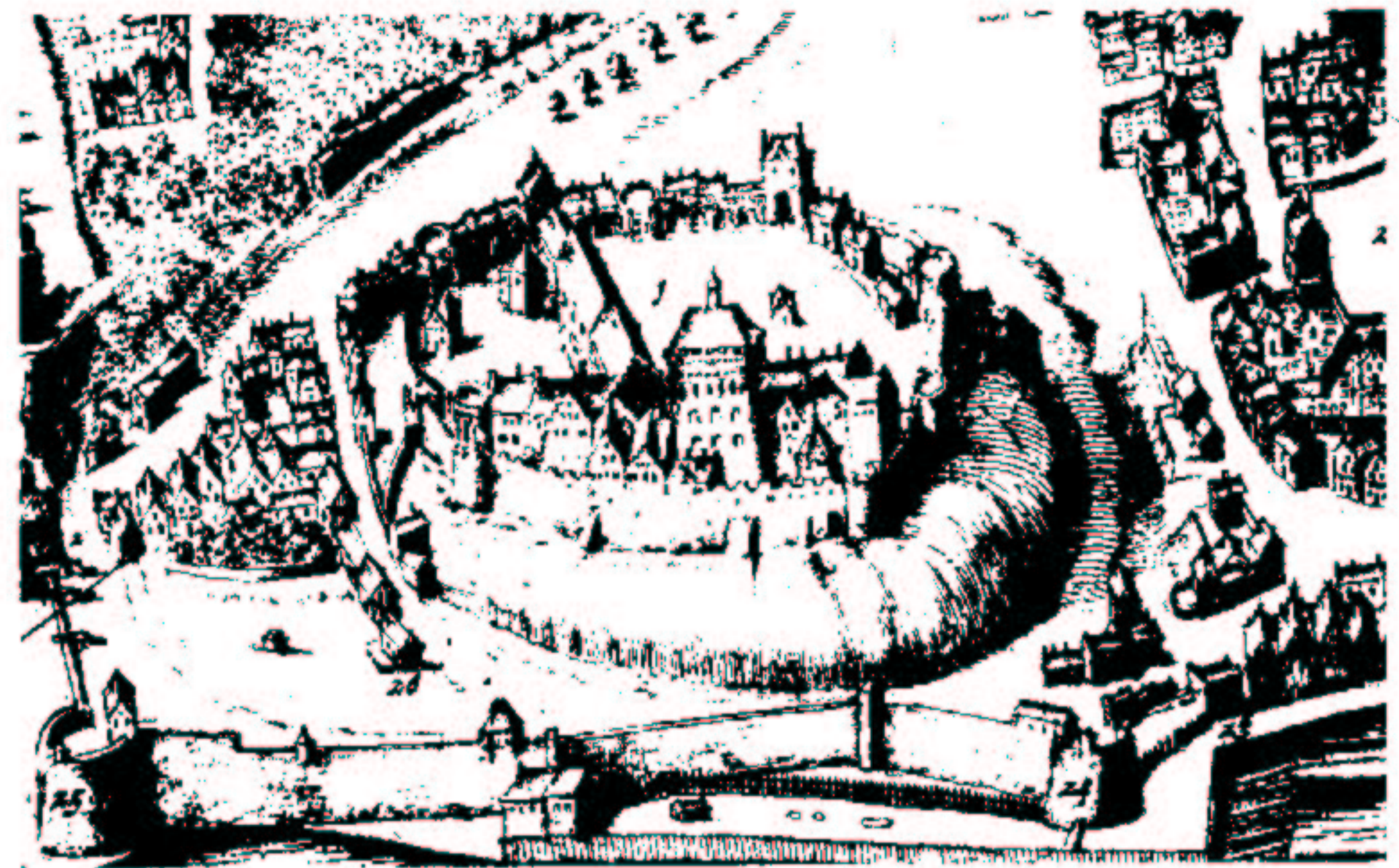
(Was ondertekend - FB)

College van Burgemeester en Wethouders van Nijmegen,
De Burgemeester, De Secretaris,
mr. E.M. d'Hondt W. Smids

Bijlagen bij dit raadsvoorstel:

Raadsvoorstel en besluit 1996 en juryrapport en oordeel Begeleidingscommissie."

(Zie voor deze laatste stukken *Valkhofnieuws* nr. 1, 1998 - De commissievoorstellen zullen in de Raadsvergadering van 18 november 1998 worden behandeld - FB)

Vogelvluchtplan van Nijmegen (detail) uit 1649 door Hendrik Feltman.

TENTOONSTELLINGSKALENDER NAJAAR 1998

Door Fer Boshouwers

Spontaan werd recent een tweetal potentiële tentoonstellingen aangemeld voor de St. Nicolaaskapel. Het betreft in beide gevallen kunstenaars die de pentekenkunst bedrijven.

De eerste tentoonstelling is al in vergevorderde staat van voorbereiding. Op zaterdag 14 november (14.00 uur) a.s. zal - naar ik hoop door een lid van het College van B & W van Nijmegen - de tentoonstelling van de kunstenaar Chris Geijsberts uit Brakkenstein (gemeente Nijmegen) worden geopend.

Deze kunstenaar heeft diverse literaire werken uit de late Middeleeuwen uitgebeeld in passende pentekeningen. De keuze is nu gevallen op het zeer Nijmeegse werk "Mariken van Nieumeghen". In een veertigtal prenten heeft hij het verhaal uitgebeeld. Eerder heeft hij deze prenten vertoond in het 'Open Huis' (circa 6 jaar geleden), maar een reprise in de kapel is niet overbodig. Op een later tijdstip kan hij nog een tentoonstelling verzorgen van "Elckerlijc", eveneens in pentekeningen.

De tweede kunstenaar - al wil hij in zijn bescheidenheid niet als zodanig bestempeld worden - is de heer C. Altena uit de Voorstadslaan, alhier. Van-huis-uit is hij bouwkundige en dat is dan ook de reden van zijn onderwerpen. Hij heeft veel monumenten en gezichtsbepalende plekjes uit Nijmegen vastgelegd en wel op zeer verdienstelijke wijze. Ook deze pentekeningen verdienen een presentatie in onze kapel, die meer is dan een monument voor Nijmegen alleen. Overigens zal er om de kosten te compenseren een kleine toegangsprijs worden gevraagd van f 3,50.

De Geijsbertstentoonstelling loopt tot aan de opbouw van de kerstgroep en vervolgens zal de Altenatentoonstelling tegelijk met de kerstgroep lopen - minstens - tot en met Driekoningen (6 januari 1999). De kapel zal daartoe geopend zijn op de woensdagmiddagen, de zaterdag- en zondagmiddagen van 14.00 tot 16.00 uur. Voor de zekerheid kunt u bij het 'Open Huis' en de VVV vooraf even informeren naar de definitieve openingstijden en -dagen.

De vereniging is zeer blij met deze geboden kansen en hoopt hiermee de kapel ook buiten het seizoen onder de aandacht van het publiek te brengen. Suggesties omtrent muziekkuitvoeringen, tentoonstellingen, etc. ontvang ik graag op mijn privé-adres: Groenewoudseweg 49, 6524 TP Nijmegen.

BIOGRAFISCHE GEGEVENS

De in 1924 te Nijmegen geboren kunstenaar Chris Geijsberts is eerst vier jaar werkzaam geweest op een sierkunstbedrijf als tekenaar-ontwerper en maakte toen kennis met de reclame. Zijn scholing in dit vak ontving hij via privé-lessen.

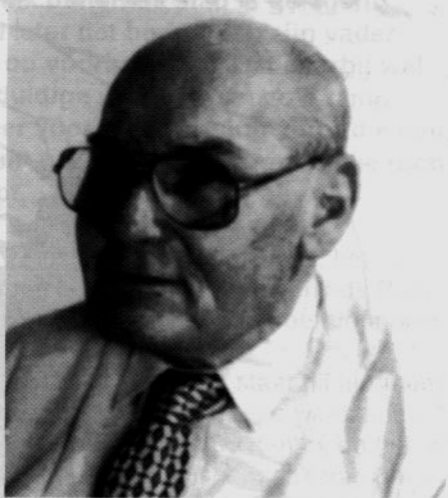
Werkzaam bij een grote uitgever leerde hij tevens de kneepjes van het grafisch vormgeven kennen. Het illustreren voor dagbladen en het maken van advertenties en standbouw werden al spoedig zijn dagelijks werk. Al gauw werden hem ook verscheidene vakbladen toevertrouwd teneinde hiervoor de lay-out te verzorgen. Hiernaast volgde hij een opleiding aan de kunstacademie in Arnhem en rondde deze vijf jaar later af.

Zijn 35-jarige ervaring als all-round vakman vergrootte steeds meer zijn interesse voor de grafische technieken en het kunstzinnig aspect daarvan. Naast het grafisch werk houdt hij zich ook bezig met de meer gebruikelijke technieken, zoals pentekenen, conté, aquarel, olieverf, kleurpotlood en pastel.

Ondanks veel werken naar de natuur gaat zijn voorkeur toch vooral uit naar fantasiën over het bovennatuurlijke en de symboliek. Ook de nostalgie vindt zijn plaats, waar hij etsen en tekeningen maakte van boerenmensen bij wie hij tijdens de oorlog verbleef. Zijn werk is vooral realistisch, maar vertoont hier en daar een hang naar het surrealisme.

Mariken van

Een blik op het markante werk van Chris Geijsberts. Nu te zien in de Valkhofkapel!!!!

REPLE ME... MAAK ME VOL!

Uit de serie 'Twaalf Valkhofverhalen'

Door: Hein van Brienem

Al vanaf de vroege morgen is Hendrik de Boer met zijn zonen aan het 'landbouwen' op het Hogeveld dat zuidelijk buiten de stad is gelegen. Hannes, bijna twintig is de oudste en zal later het bedrijf van zijn vader overnemen en moet zich er dus al hevig op voorbereiden. Dat daarbij wel eens problemen ontstaan met een ongeduldige vader is niet zo'n ramp omdat een handige moeder altijd wel weer voor de oplossing zorgt die een brug blijkt over de generatiekloof. Zo komt het dat deze boerenfamilie toch in een gezellige sfeer door het leven stapt.

Hoewel de akkers buiten de stad liggen, staat de boerderij binnen de wallen. Dit is immers veel veiliger sinds er nu in 1570 allerlei vreemd krijgsvolk in de nachten het platteland afstroopt en overal moeilijkheden veroorzaakt. Dat hun boerderij erg oud is, kan iedereen wel zien aan de muren die de zelfde steensoort hebben als de burchtgebouwen op het Valkhof. Bij het graven van een kuil achter het huis vond Hannes onlangs een vreemd kannetje met enkele geldstukken. Op deze verrassing die puntgaaf naar boven kwam stonden vreemde letters. Een huisvriend, keukenmeester op de burcht, kon tenslotte alles ophelderen omdat hij wat Latijn kende.

'Kijk, hier staat: 'REPLE ME' dat wil zeggen; maak mij vol, of; vul mij. Ik denk dat dit een wijnkannetje is misschien wel 500 jaar oud.' Maar bij het napluizen van de munten, mikte hij voorzichtiger: 'Duizend jaar misschien wel... Op de burcht is ook van dit spul gevonden, duidelijk uit de Romeinentijd!' Als verzamelaar heeft hij vanaf deze dag

nog maar één hartenwens, het wijnkannetje! Maar Hendrik de Boer is slim en houdt deze troef voorlopig mooi in handen. Als groenteleverancier staat hij hiermee wel sterker! Begin deze week heeft hij manden vol groenten bij de burcht afgeleverd, dat is oorzaak van het werk hier op de akkers, die opnieuw beplant moeten worden. Het loopt nu tegen de middag en de Augustuszon kan dan knap warm zijn. De werkers besluiten daarom even te pauzeren en wat te drinken. Tegen de aarden wal geleund kijken ze in de richting van de stad zo als iedere dag, maar vandaag lijkt alles anders. Vlaggen hangen aan de torens en er dringt veel rumoer tot hen door, er staat duidelijk wat te gebeuren. Hannes voelt zich ook wat gespannen, want elk ogenblik kan vanaf de Valkhoftoren een kanonschot klinken; dan moet hij onmiddellijk op zijn paard springen, naar huis galopperen, de schutterskleding aantrekken en zo vlug mogelijk naar de Waalkade rennen om met zijn gildebreders klaar te staan bij de op handen zijnde

ontvangst van de Oostenrijkse Prinses Anna. Als toekomstige koningin van Spanje is zij onderweg naar Madrid waar haar aanstaande echtgenoot Philips II wacht. Zij zal nu enkele dagen in de stad verblijven en als vorstin worden gehuldigd.

Voor Hannes blijven adellijke dames met hun deftige gezichten, ondingen. Hij ziet liever de gewone meisjes uit de stad. Maar daar beginnen nu juist de moeilijkheden bij hem; er zijn er te veel die aardig zijn, hij kan gewoon geen keus maken. Dit tot grote wanhoop van zijn vader die in zijn jeugd veel eerder een besluit nam.

'Je hebt het veel te hoog in je kop!' zegt hij tegen de zoon; maar Hannes zegt dan:

'Helemaal niet waar vader, ik wil alleen maar een goeie..!' Maar breng zoiets nu maar eens een haastige Pa aan zijn verstand!!

Het is nu bijna windstil geworden, de vlaggen aan de torens bewegen vrijwel niet meer. Heerlijk om op deze dag buiten te zijn, maar plicht roept en de mannen beginnen dus weer met het ompspitten van de vrijgekomen grond.

Hannes denkt intussen aan de uren die hij gisteren met zijn gildebroeders aan de Waal heeft verknoeid!

De schutterij; vendeliers; de honderden burgers; uren hebben ze gewacht, maar wie er ook kwam opdagen, ...geen prinses! Bij het luiden van de avondklok is iedereen naar huis gegaan en werden de poorten gesloten. En dan te weten dat de burcht al maanden tevoren in gereedheid werd gebracht waarbij kosten noch moeite zijn gespaard!

Maar ja, hoe belangrijker het persoontje hoe minder ze zich van tijd aantrekken en des te langer kun jij blijven wachten...

Maar Hannes is toch wel een beetje nieuwsgierig want volgens de overal en altijd aanwezige 'allesweters' moet de prinses erg jong zijn en een ware schoonheid!...

Als het eerste schot vanaf de burcht over de velden rolt schrikt Hannes even, bij het tweede zit hij al in het zadel te paard dat van zijn Pa nog een vriendschappelijke klap op het achterwerk meekrijgt en weg is de ruiter. Bij het derde schot nadert hij al de Molenpoort en vindt binnen de stad straten vol met haastige mensen. Thuis, geholpen door zijn moeder, wordt hij in gereedliggende schutterskledij geschoven en is al weer onderweg naar de kade.

Met tientallen tegelijk perst men zich door de Antoniuspoort en net als de Stevensklokken beginnen te luiden staat hij met de Gildebroeders klaar bij de aanlegsteiger.

De langverwachte boot komt juist rustig naar de kant. Bij veel mensen gewoel en ook door op schouders zittende kinderen, is de prinses nog niet te zien, maar als Hannes tussen de Gildebroeders, voor de stoet edelen, de Smidstraat optrekt; ziet hij wel tussen de toeschouwers de vele Nimweegse meisjes waaruit volgens zijn vader nu spoedig een keus gemaakt moet worden....!

Via de Grote Markt trekt men door het grote zijportaal de St. Stevenskerk binnen, waar Gildebroeders en Schutterij zich in erewacht opstellen.

Hannes en zijn familie bewerken het 'Hogeveld' (tek. A.P.Jansen).

Nu ziet hij pas de vele verwaande 'Heren' trots voorbij schrijden en daarna onder een door 'edelen' gedragen baldakijn een nog héél jeugdig meisje dat zichtbaar verlegen alle eerbetoon ondergaat. Bij het zien van dit toneel, voelt Hannes medelijden in zich opkomen.. Na een plechtige bisschoppelijke toespraak, zingt het speciaal uit Spanje overgekomen koor een indrukwekkende 'Te Deum'. Dan gaan de Gildebroeders opnieuw voor de vorstelijke personen uit naar buiten en begeven zich via de Burchtstraat naar het Valkhof, waar zij zich onder bazuingeschal opnieuw in een erehaag opstellen. Het witte paard met de prinses staat vlak voor Hannes stil. Als Anna afstijgt blijkt pas hoe vermoeid ze is, bij dat afstappen zakt ze door de knieën... Hannes schiet naar voren en vangt Haar nog net op! Onmiddellijk kijkt ze hem aan en hij ziet de verschrikte ogen van een hulpeloos meisje. 'Danke..' zegt ze zacht en hij voelt haar weke hand in de zijne: 'Danke..' zegt ze nogmaals. Een klein voorvalletje; de meeste omstanders zien het niet eens, maar de toeschietende begeleiders schuiven hem gewoon opzij en de stoet verdwijnt alweer binnen de deur van het hoofdgebouw. Hannes is een beetje in de war; hij blijft die ogen zien, die stem horen, maar snapt er niets van..! Het commando voor afmarcheren dringt te laat tot hem door en hij struikelt fraai over andermans benen! Er wordt gelachen: 'Hé broer, ben je

de kluts kwijt?' 'Nee jong, hij is zijn hart verloren aan die prinses!' Hannes krijgt er kippenvel van en zegt: 'Aan die?..Nooit van mijn leven..!' Maar op hetzelfde moment voelt hij dat ze gelijk hebben en voelt zich ongelukkig. Natuurlijk, dat is het, verliefdheid! E hij hoort zijn vader al zeggen; 'Welja, toemaar, op een prinses nog wel! Hoger kan het niet!' Hannes beseft nu wat er in de lucht hangt en hij besluit alles zo snel mogelijk te vergeten.

Tegen de avond komt het feest in de stad pas goed op gang. Maar zelfs de inhoud van twee bierpullen kan de gedachte aan het jonge meisje niet wegvegen! Amor heeft duidelijk een pijl in zijn hart geschoten en hij beseft ineens dat liefde heel mooi is maar soms ook erg problematisch kan zijn.

De volgende morgen wordt Hannes al vroeg wakker met een behoorlijke hoofdpijn. 'Komt er van als je de maat niet kent..' zegt zijn jongere broer. Er wordt gelachen, ze hebben hem gisteren natuurlijk zien struikelen op het Valkhof! Hij voelt zich verdrietig maar laat het beslist niet merken. Net als hij zijn hoofd onder het koude pompwater afspoelt, stormt de keukenmeester binnen: 'Hannes, je moet bij de prinses komen! Zij informeerde wie het was die haar gisteren te hulp schoot bij het afstijgen! Omdat ik het zag gebeuren kon ik jouw naam noemen. Straks na de hoogmis in de Nikolaaskapel is er een kleine ontvangst in de

keizerszaal, zij wil ook jou daar ontmoeten!'

De familie is sprakeloos, Hannes is zijn hoofdpijn kwijt en de keukenmeester kijkt naar het kannetje.... Als de Valkhofklokken luiden bij het einde van de kerkelijke plechtigheid, gaat Hannes in een extra opgepoetst schuttersuniform de burcht binnen. Na een lange wachttijd staat hij dan als een der laatsten voor haar. Weer gaat in zijn hart de heleboel overhoop als ze zijn hand vasthoudt en lief naar hem lacht. Ze bedankt hem nogmaals met nadruk. Natuurlijk is het duidelijk, ze vinden elkaar aardig; maar er zit een hek tussen hen in dat nummer zal opengaan en dit beseffen ze allebei. Alleen de herinnering aan dit gebeuren zal overblijven en voor altijd meegedragen worden..Daarom glimlachen ze dus maar voorzichtig. Volgende week is zij gekroond tot koningin in het Spaanse Madrid... en ploegt hij weer op het Nimweegse Hoge-veld...

Vader de Boer heeft de hele situatie natuurlijk allang door, maar het lijkt hem allemaal nogal ongevaarlijk. Zakelijk bekeken ligt het eigenlijk zelfs wel gunstig! Het is toch een eer als een van je zoons door een prinses op het Valkhof wordt ontboden! De leverantie aan de burchtbewoners kan daardoor niet slechter worden. Daarom acht hij nu de tijd gekomen om de keukenmeester als beloning het romeins kannetje te geven, die het met een: 'Op mij kun je blijven rekenen!' dankbaar aanneemt.

Vele jaren later pronkte het nog altijd op een ereplaats in zijn kamer en deed daar dienst als verzamelplaats voor geldelijke extraatjes. Er stond tenslotte niet voor niets op geschreven; 'REPLE ME', vul mij...

Naschrift:

Dit romeins kannetje met opschrift was te zien in het Museum Kam te Nijmegen, en is straks weer te zien in het nieuwe museum op het Kelfkensbos.

De Dresdner Frauenkirche wordt herbouwd! Volgende keer uitgebreid in Valkhofnieuws.
Foto Sächsische Landesbibliothek/Deutsche Fotothek.

DE EERSTE FRANKEN OP HET VALKHOF

Door Drs. Cornelis van Tilburg

De Romeinse stad Ulpia Noviomagus Batavorum, die enige jaren na de troonsbestijging van de Romeinse keizer Ulpus Trajanus het marktrecht kreeg (vermoedelijk in het jaar 104) beleefde een bloeitijd in de tweede en derde eeuw. De derde eeuw wordt in de Romeinse geschiedenis gekenmerkt als de eeuw van rivaliserende Romeinse keizers en de eerste massale Germaanse invallen, maar in onze streken gebeurde aanvankelijk niet veel; het gebied lag te afgelegen.

Toch begonnen in de tweede helft van de derde eeuw de invasies een dreigende factor te vormen, al moet Noviomagus, dat zich ver van de grootste Germaanse invallen bevond, zich aanvankelijk toch hebben kunnen redden. Op grond van muntvondsten kan worden geconcludeerd dat de stad in 260 nog volop bewoond was, maar in 276, kwam er een einde aan de stad, die niet voorzien was van zware verdedigingswerken (de muren van een Romeinse stad waren vooral bedoeld om het stedelijk gebied aan te geven). In dat jaar vond een massale invasie plaats van Salische Franken, die ten noorden van de Rijn hun woonplaatsen hadden. Niet alleen hier, maar in het gehele Romeinse Rijk was er sprake van desintegratie en verval. Het rijk was intern verdeeld, het ene legioen vocht tegen het andere en de economie kwam in een diepe crisis terecht.

Pas tegen het einde van de derde eeuw kwam het gebied weer tot rust. De keizers Constantius Chlorus (293-306) en zijn zoon Constantijn de Grote (306-337) reorganiseerden het leger en brachten het gebied weer tot rust. In plaats van een lange

aaneengesloten gordel van forten langs de Rijn kwamen er nu hier en daar wat minder forten, maar tevens kwam er een nieuwe rij versterkingen langs de Maas, bestaande uit wachttorens, de zogenaamde *burgi*. Dit systeem bleef werken tot het jaar 402, toen de laatste Romeinse soldaten Nederland verlieten.

Zoals gezegd was in 276 Ulpia Noviomagus verlaten, maar dat betekende niet dat het gehele gebied volledig onbewoond was. Een deel van de bevolking zal naar het platteland zijn gevlucht; de overlevenden besloten zich te vestigen op het Valkhof, dat door zijn hoogte en strategische ligging veel beter verdedigbaar was. Voor die tijd lag er trouwens aan de voet van het Valkhof al een handelsnederzetting, die vermoedelijk uit de eerste eeuw dateert.

Het Valkhof moest voor dit doel natuurlijk wel worden versterkt. De vreedzame eeuwen hadden plaats gemaakt voor eeuwen van invallen en onzekerheid, die de overgang vormen van de klassieke oudheid naar de Middeleeuwen. Er werden zware muren gebouwd met naar buiten uitspringende ronde en

halfronde torens, omringd door grachten. Aan de Waalkade zijn de resten gevonden van een laat-antieke tufstenen muur met een slingerend verloop, die in reeds bestaande bebouwing was opgenomen. Aan bouw materiaal moet geen gebrek zijn geweest: in het westen lagen nog steeds de ruïnes van de verlaten stad Ulpia Noviomagus.

Aan het Kelfkensbos en op andere plaatsen zijn sporen van grachten gevonden. Deze grachten waren (uiteraard) veel breder en dieper dan die van de oudere Romeinse nederzettingen. Tussen de grachten moeten zich stroken kaal land hebben bevonden, die het eventuele belegeraars extra moeilijk moet hebben gemaakt om de vesting te bereiken.

Na de dood van keizer Constantijn in 337 komt opnieuw een periode van invallen door Franken en Chamaven. Aangenomen wordt dat in deze strijd het volk der Bataven, dat nog altijd min of meer moet hebben bestaan, het onderspit delft. Ze zullen waarschijnlijk zijn opgenomen in het nieuwe stamverband van de Franken. Het blijft onrustig tot het jaar 358, wanneer keizer Julianus Apostata (de Afvallige) energiek de Chamaven teruggedrijft over de Rijn, een aantal fortificaties langs de Rijn (waaronder Castra Herculis, bij Amhem) herbouwt en het graantransport over de Rijn naar Engeland herstelt. De Franken worden ingelijfd bij het Romeinse leger.

In de Romeinse geschiedenis duiken overigens de namen op van bekwame en succesvolle Frankische generaals in Romeinse dienst, zoals Richomer, Merobaudes en Arbogast. Laatstgenoemde had zoveel macht dat hij keizer Eugenius op de troon kon zetten; dit was de laatste heidense keizer van het westelijk rijk. Beiden sneuvelden in 394.

Het einde van het Romeinse Rijk komt echter onvermijdelijk. Keizer Valentinianus (364-375), de laatste Romeinse keizer die het Valkhof bezoekt, laat in 368 nog een gigantische brug bouwen bij Cuijk over de Maas (met een lengte van zo'n 300 meter!), maar jaarringen van het hout wijzen uit dat na het jaar 400 het onderhoud aan de brug is gestaakt. De Franken hebben hun gebied dan al flink naar het zuiden uitgebreid en de Romeinse invloed is dan vrijwel verdwenen. De laatste Romeinen worden in het jaar 402 teruggeroepen naar Italië door de *magister militum per occidentem* (veldmaarschalk) Stilicho, schoonvader van keizer Honorius.

Archeologische opgravingen hebben uitgewezen dat het Valkhof als Romeinse vesting in de tweede helft van de vierde eeuw in onbruik is geraakt. Of de vesting is ingenomen of als vesting is opgegeven is niet duidelijk. De grachten werden gedeeltelijk, later geheel opgevuld. Naast de oude (Romeinse) bevolking kwamen er steeds meer Franken te wonen, die nu de bewoners werden van deze streken. Ze bouwden echter geen grote stenen gebouwen zoals de Romeinen, dus ze lieten

veel minder archeologische sporen na. Wel zijn er potscherven en graven gevonden die wijzen op continuïteit van bewoning in die schimmige vijfde en zesde eeuw. Dit wijst erop dat het Valkhof als nederzettingsplaats belangrijk bleef en vermoedelijk werd beheerd door een Frankische hoofdman. Ten slotte bleven de rivieren belangrijk voor de handel - zeker nu de Romeinse wegen tot verval overgingen - en behield de nederzetting een strategische ligging.

De nederzetting heette trouwens niet meer Ulpia Noviomagus maar *Niomagi*.

Trouwens, niet alleen Noviomagus, maar vrijwel alle steden in dit noordelijk deel van het Romeinse Rijk kregen met ontvolking te maken. De Rijncastella die stroomafwaarts langs de (Oude) Rijn stonden werden voor het merendeel reeds in de derde eeuw opgegeven; de stad Forum Hadriani (Voorburg), hoofdstad van de Cananefaten, verdwijnt nog vóór het jaar 300 uit de geschiedenis. Stroomopwaarts, in Colonia Ulpia Traiana (Xanten) en Colonia Agrippina (Keulen), loopt de bevolking eveneens dramatisch terug. Nog altijd heeft het tegenwoordige Xanten de helft minder inwoners dan in de Romeinse Tijd en Keulen bestond op een gegeven moment uit een aantal boerderijen, gegroepeerd rond de kerk van de aartsbisschop.

Het beeld dat ik voor ogen heb bij het Valkhof rond het jaar 450: een heuvel, omringd door gammele muren en volgestorte grachten, waartussen primitieve hutten en schuurtjes, met op de achtergrond de grote halfgesloopte ruïnevelden van Ulpia Noviomagus, de legioensnederzetting en de dorpen daartussen. Een tijd, dat de mensen opgroeiden tussen de stille getuigen van een voorbijgane tijd, waarin de mensen gebouwen konden bouwen, die zij niet eens meer konden onderhouden. Een voorbijgane tijd van vrede en voorspoed tegen hun eigen tijd van voortdurende angsten en oorlogen.

Ik kan mij nauwelijks voorstellen dat de mensen uit die tijd gelukkig zijn geweest.